

Кушніренко О. М.,
доктор економічних наук,
доцент відділу промислової політики;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ПІД ВПЛИВОМ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Міжнародна торгівля як одна з динамічних сфер економічної діяльності зазнає принципово нових змін, обумовлених поширенням цифрових технологій та появою інновацій, що сприяє інклюзивності та зростанню її ефективності [1].

Цифровізація міжнародної торгівлі має подвійний характер прояву. З одного боку це – процес впровадження цифрових технологій в торгових відносинах на кожному з етапів (підготовка, завершення, супроводження, виконання торговельних угод), а, з іншого боку, це - диверсифікація зовнішньої торгівлі шляхом залучення до товарообігу нових цифрових продуктів і послуг, які стають об'єктами купівлі-продажу при використанні цифрових каналів.

Трансформаційні процеси міжнародної торгівлі внаслідок цифровізації знаходяться на порядку денного провідних міжнародних організацій та урядів більшості країн світу. В публікаціях Світової організації торгівлі обґрунтовано, що для малих і середніх фірм з найменш розвинених країн цифрова торгівля надає більше можливостей, ніж викликів [2]. Дослідження Європейської економічної комісії ООН показали, що цифровізація транскордонної торгівлі може наростити товарообіг малих і середніх підприємств у країнах, що розвиваються, на 4,5% і створити сприятливі умови для їх входження на міжнародні ринки. Крім того, встановлено, що цифровізація сприяє сталій, інклюзивній та стійкій торгівлі. Однак варто зазначити, що країни, що розвиваються, потребують допомоги з боку партнерів та міжнародних агентств у впровадженні нових технологій та інструментів, щоб отримати вигоду від цифрових торгових практик [3].

У звіті «Digital Riser» Європейського центру цифрової конкурентоспроможності від Europe Business School проаналізовано індикатори цифрового розвитку для 140 країн, результати якого узагальнено в глобальному рейтингу, який порівнює та аналізує зміни цифрової конкурентоспроможності країн у всьому світі [4]. Канада та Грузія є одними з найбільш активних країн за швидкістю цифрових трансформацій у світі завдяки політиці, яку вони впровадили. Україна у групі порівнюваних країн блоку «Євразія» посіла передостаннє місце втративши 66 балів за індикатором «Мислення», що характеризує такі індикатори як цифрові навички серед активного населення; ставлення до підприємницького ризику; кваліфікація робочої сили; мобільний широкопasmовий доступ до інтернету. Є і позитивні результати: Україна набрала в рейтингу на 14 пунктів за блоком «Екосистема», в якому характеризуються доступність венчурного капіталу; витрати часу та коштів на відкриття бізнесу; легкість найму іноземної робочої сили. Рейтинг також показує зростання

цифрової конкурентоспроможності серед двох глобальних цифрових супердержав: Китаю та США.

Відповідно Докладу «Digital Economy Report 2021» UNCTAD світовими лідерами цифрової торгівлі є США, Японія, Китай, Німеччина, Південна Корея, Великобританія, Франція, Канада, Індія та Італія [5]. Хоча темпи цифрової трансформації в різних країнах відрізняються, але загальні тенденції показують, що цифровізація не має географічних меж.

Цифровізація міжнародної торгівлі має значний вплив на реалізацію Порядку денного сталого розвитку до 2030 року, створюючи великі можливості, а також виклики для країн, що розвиваються. Країни стали більше залежати від глобальних ланцюжків поставок, які керуються цифровими платформами і отримують додаткові переваги від впровадження цифрових технологій на кожній ланці торгівельних відносин (табл. 1).

Таблиця 1

**Можливості, що надає цифрова трансформація
в міжнародній торгівлі**

Переваги	Характеристика
Підвищення дохідності торгівельних операцій	Зниження трансакційних витрат через відсутність необхідності фінансових вкладень у фізичні об'єкти; скороченні посередницьких операцій; збільшення віддачі від інвестицій (ROI), віддачі від вартості (ROV) і розширення інвестиційних можливостей для всіх зацікавлених сторін.
Автоматизація збору даних та зменшення обсягу документів	Забезпечення ефективного контролю за всіма ланками ланцюга створення вартості; перехід на безпаперовий документообіг
Збір даних та статистичний контроль процесу	Управління глобальними специфікаціями; спрощення бюрократичних процедур та зниження вартості відповідності нормативним вимогам
Спрощення виходу на ринки	Спрощення доступу економічних агентів до ресурсів, інформації, знань, ринкової інформації та великих ринків; скорочення витрат на відкриття нового бізнесу
Оптимізація логістичних каналів	Усунення посередницьких ланок, зменшення складності і довжини глобальних ланцюжків створення вартості

Джерело: складено автором за даними [6]

Ключовими чинниками, що прискорюють цифрову трансформацію в торгівлі є зростання ролі споживача, розвиток технологічних інновацій, а також зміцнення партнерських відносин, що забезпечують активізацію інноваційних процесів. В умовах інформаційної відкритості відбувається здешевлення і прискорення інтеграції – горизонтальної і вертикальної. Її стратегічна роль полягає в тому, як компанії використовують цифрові технології для поліпшення

якості товарів і послуг, впровадження нових послуг, підвищення конкурентоспроможності, спрощення логістичних каналів (табл.1).

Наступним чинником є експонентне зростання інновацій щодо швидкості, об'єму та впливу. Це дасть значне покращення в ефективності, продуктивності та скороченні витрат. До того ж відбувається зміна ролі споживача, який стає залежним від трендів, що популяризуються шляхом інформаційно-комунікативних засобів. Прикладом є формування культури здорового образу життя, що обумовлює необхідність переходу до використання екологічно чистих харчових продуктів, стимулюючи продажі харчових продуктів з доданими корисними якостями (суперфуди та ін.). Таким чином, формування попиту на нові продукти і є запорукою успіху в конкурентній боротьбі, коли нові продукти з'являються швидше, ніж в суспільстві формується на них споживча потреба.

До основних цифрових технологій, які трансформують міжнародну торгівлю можна віднести:

1. *Блокчейн* як рішення для оптимізації ланцюга поставок з такими можливостями як висока вартість, відстеження в реальному часі, ефективність і надійність. В міжнародній торгівлі блокчейн використовується для спрощення видачі акредитивів банками за допомогою технології розподілених реєстрів як системи обміну даними для багатьох функцій, таких як відстеження в реальному часі, цифровий коносамент. Це може суттєво підвищити товарообіг в країнах, які часто мають високі торгові витрати через відсутність виходу до моря. Великі дані підвищують ефективність виробництва та експорту, домагаючи підприємствам ефективно планувати випуск продукції, точно оцінювати попит і оптимізувати логістику. Так само пристрої Інтернету речей виявляють відхилення в режимі реального часу та передають транскордонну електронну інформацію в цифровому вигляді, роблячи збір торгових даних більш безпечним, ефективним, швидким і доступним. Блокчейн має практичне застосування для спрощення тривалого процесу отримання акредитива, платіжного механізму, який використовується в міжнародній торгівлі. Наприклад, Компанія Deloitte допомогла індійському приватному банку змінити дизайн випуску акредитиву, розробивши блокчейн-рішення (на основі платформи Ethereum). Рішення скоротило час випуску з 20-30 днів до годин, що мало значний вплив на зростання ефективності торговельних операцій.

2. *Штучний інтелект і машинне навчання* можна використовувати для оптимізації маршрутів торговельних суден, керування рухом суден і вантажівок у портах, а також для перекладу пошукових запитів електронних операцій з однієї мови на інші. Штучний інтелект використовується не тільки для підвищення ефективності та покращення споживчих послуг, але й для того, щоб зробити глобальну торгівлю стабільною. Наприклад, у 2016 році Google запустив Global Fishing Watch, який є інструментом у реальному часі, який використовує машинне навчання для боротьби з незаконним виловом риби, надаючи глобальне уявлення про комерційну риболовлю на основі руху суден і супутникових даних. Його можуть використовувати уряди та інші організації для виявлення підозрілої поведінки та розробки стійкої політики. Штучний інтелект можна використовувати для формування глобальних ланцюжків доданої вартості,

сприяння електронній комерції, спрощення послуг перекладу та покращення торгових переговорів. Подібним чином робототехніка та машинне навчання можуть спільно допомагати в пакуванні, доставці та відстеженні товарів.

3. *Торгові послуги через цифрові платформи* безперешкодно з'єднують клієнтів із постачальниками послуг у спосіб, який був неможливий раніше, коли такі професійні послуги здебільшого надавалися особисто. Торгувати послугами в Інтернеті стає дедалі простіше – такі цифрові платформи, як Urwork, дозволяють користувачам знаходити постачальників послуг з усього світу. До того ж мобільні грошові рахунки були основним стимулом для фінансової інклюзії, особливо в країнах з економікою, що розвиваються. Безперервний потік транскордонних платежів електронної комерції може збільшити обсяг торгівлі між країнами. Зростання світової частки володіння банківськими рахунками до 71% у країнах, що розвиваються, прискорило використання мобільних платіжних програм. Крім того, такі програми, як AliPay, PayPal і Venmo, спростили міжнародні торговельні транзакції та надали бізнес-можливості для малих і середніх підприємств.

4. *3D-друк* сприяє дематеріалізації міжнародної торгівлі, бо передбачає можливості розвитку кастомізованого виробництва, зменшує потреби і імпорту і потребує меншої трудомісткості. Водночас технології 3D-друку вимагають матеріальних ресурсів, які доступні через міжнародну торгівлю. Це полімери (пластики) і метали, а також низка інших матеріалів, які використовуються в різних техніках 3D-друку. Вплив 3D-друку на світову торгівлю є вагомим, особливо тому, що стають доступні більш швидкі та дешеві методи 3D-друку. Наприклад, в галузі медичних технологій ширше використання технології 3D-друку збільшило експорт слухових апаратів на 58%.

Отже, використання цифрових технологій розширює можливості для розвитку міжнародної торгівлі і сприяє зростанню продуктивності її учасників. Цифровізація знижує витрати для стартапів і малих і середніх підприємств, дозволяючи їм використовувати програмні продукти та супутні послуги для продажу, уникаючи додаткових витрат на посередницькі послуги, зокрема для пошуку висококваліфікованих спеціалістів, унікального обладнання, натомість дозволяючи їм купувати необхідні послуги у постачальників, розташованих у будь-якій точці світу за допомогою цифрових платформ.

В Україні вже створені базові умови для цифрової трансформації, зокрема й такі, що стосуються сфери торгівлі. Це створенні інституційних та нормативно-правових передумов, зокрема активізація діяльності Міністерства цифрових трансформацій, державної установи «Офіс з розвитку підприємництва та експорту», Експортно-кредитного агентства, Ради експортерів та інвесторів при МЗС України, Торгово-промислової палати України, регіональних торгово-промислових палат, які працюють у сфері підтримки національного виробника в просуванні на зовнішні ринки. При цьому цифровізація вплинула на покращення взаємодії між усіма залученими в цей процес сторонами. До того ж підтримка експортоорієнтованих сфер економічної діяльності проголошена і у ключових стратегічних документах. Так, у Плані заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України з переліком пропозицій щодо пріоритетних реформ та

стратегічних ініціатив Національної ради з відновлення України від наслідків війни відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 р. № 266/2022 р. пропонує заходи з розвитку електронних публічних послуг, що сприятимуть відновленню цифрової економіки України та її інтеграції в світовий цифровий простір. Водночас відсутність обґрунтування стратегічних ініціатив зі сприяння адаптації українського бізнесу до технологічних цифрових викликів нарощує розрив між Україною та розвинутими країнами світу. Для реалізації поставлених у Плані відновлення завдань за даним напрямом важливо синхронізувати матеріали відповідно європейського стратегічного курсу. Зокрема, згідно з галузевою ініціативою ЄС “Цифровізація європейської промисловості в рамках пакета “Єдиний цифровий ринок”, забезпечити, щоб підприємства всіх розмірів, розташування й секторів могли повною мірою використовувати переваги цифрових інновацій. Для цього важливим є розробка та ухвалення Національних стратегічних документів за європейськими принципами; впровадження цифрових інструментів у роботу Державної митної служби; розвиток цифрового безпаперового документообігу та електронних закупівель.

Таким чином, впровадження цифрових інструментів дає можливість прискорити інтеграцію України в глобальний торгівельний простір та сприяти виходу до ринків, що передбачає як гармонізацію законодавства, так і наближення торгівельних практик до європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. EU sanctions against Russia explained. Council of the EU and the European Council. 2023. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/#sanctions>
2. Fan Z., Chiffelle C. R. These 5 technologies have the potential to change global trade forever. World Economic Forum. 2018. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2018/06/from-blockchain-to-mobile-payments-these-technologies-will-disrupt-global-trade/>
3. Hoekman B. Digital Trade: opportunities and challenges. 2022. United Nations Office. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/digital_trade2022_e.pdf
4. Digital and Sustainable Trade Facilitation. UNECE Regional Report 2021. United Nations Economic Commission for Europe. 2021. URL: https://unece.org/sites/default/files/2022-01/ECE_TRADE_467E.pdf
5. Digital Riser Report 2021. European Center for Digital Competitiveness. URL: <https://digital-competitiveness.eu/digitalriser/>
6. Digital Economy Report 2021. United Nations Conference on Trade and Development. URL: <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2021>